

ПАВЛЮК МАРІЯ МИХАЙЛІВНА

*кандидат психологічних наук доцент кафедри психології МАУП, м.Київ*

## ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті розкрито можливості застосування потенціалу наукових підходів у реалізації цілеспрямованих впливів на процес становлення самостійності, охарактеризовано психологічні умови, які визначають стратегію розвитку самостійності як системної якості особистості майбутнього фахівця.

Розглянуто методологічні підходи серед яких акмеологічний підхід, який відображає закономірності саморозвитку особистості, чинники досягнення вершин професіоналізму, стимулів самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення, що забезпечують розвиток окремих компонентів самостійності. Зазначається, що у процесі реалізації механізмів «акме» важливими є наступні принципи: цілісність, єдність особистості і діяльності, безперервність і взаємообумовленість їх розвитку, активність особистості.

З'ясовано, що процес розвитку самостійності як системної якості особистості може бути керованим, якщо він реалізується як технологічний процес, що відповідає вимогам діагностичності, інтенсивності, відтворюваності, соціально-ігрової контекстності, моделювання професійних ситуацій, поєднання дидактичних, комунікативних і особистісно-сміслових функцій, суб'єктивності і вибірковості, ролі творчої індивідуальності студента.

Стверджується, що ключовою у розвитку самостійності є самодетермінація, яка означає відчуття свободи по відношенню як до сил зовнішнього оточення, так і до внутрішніх сил особистості. Самодетермінація забезпечує можливості здійснювати вибори, відчувати себе, а не стимули, або якісь інші сили, які можуть виступати детермінантами її самостійної поведінки.

**Ключові слова:** *самостійність, акмеологізація, технологізація, самодетермінація*

**Актуальність.** Виходячи із основних пріоритетів освітніх реформ в Україні, вимог студентоцентрованого навчання, самостійність як комплексна характеристика особистості майбутнього фахівця має бути основною метою не лише освітньо-професійних програм, а й метою і результатом якісної міжособистісної взаємодії у системі «викладач-студент-роботодавець», метою самотворення та самопректування особистості.

Відродження української держави на засадах демократії та гуманізму пов'язане із зміною концептуально-світоглядного ставлення до людини. Першочерговості набуває питання розвитку національної освіти, зокрема вищої, здатної забезпечити самостійними, високоосвіченими,

відповідальними, інтелігентними, активними, соціально зрілими і творчо спрямованими майбутніми фахівцями. Професіоналізм діяльності, різнобічна підготовка фахівця високого класу стають сьогодні провідними напрямками у підготовці майбутніх фахівців. Коли йдеться про професійне становлення майбутнього фахівця, йдеться у першу чергу про його духовну і психологічну складові. Сучасне суспільство у цілому та професійні спільноти зокрема чекають від майбутнього фахівця самостійного, творчого мислення, чіткого розуміння цілей державотворення, широкої професійної ерудиції, високої культури і суспільної активності. Зміст підготовки майбутніх фахівців має включати психологічний супровід розвитку цих якостей у їх системних взаємозв'язках та співвідношеннях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема готовності студентів до майбутньої самостійної діяльності є окремим питанням загальної системи підготовки майбутніх фахівців та її психологічного забезпечення, вона акумулює численність проблем психологічної науки, пов'язаних із властивостями особистості, її психічними станами, потенційними можливостями, що обумовлюють успішність професійної підготовки. Якість підготовки самостійного майбутнього фахівця залежить не тільки від орієнтації студентів на професію, але і від наближення їх до сучасних вимог професійної діяльності.

У процесі розвитку самостійності майбутнього фахівця важливою є теорія самодетермінації Е. Десі, Р. Райана, праці яких відносять до позитивної психології. Самодетермінація означає відчуття свободи по відношенню як до сил зовнішнього оточення, так і до внутрішніх сил особистості. Під самодетермінацією розуміють здатність людини обирати і здійснювати вибори, відчувати себе, а не підкріплення, стимули, або якісь інші сили, які також можуть виступати детермінантами її поведінки [7].

Орієнтуючись на гуманістичну стратегію в професійній освіті, формуванні фахівця у ЗВО, ми розглядаємо його як суб'єкта діяльності, як суб'єкта розвитку і саморозвитку.

На думку автора соціально-когнітивної теорії особистості і регуляції поведінки А. Бандури, немає найістотнішого механізму суб'єктності ніж переконання у власній самоефективності. Самоефективність – (self-efficacy) це переконання у власних здібностях організувати і здійснювати дії, необхідні для того, щоб отримати відповідні результати [6].

У сучасних наукових дослідженнях увага акцентується не тільки на оволодінні студентом професійними знаннями, вміннями та навичками, а і на вихованні особистості самого студента (В.Й.Бочелюк, Л.В.Долинська, Ю. Г.

Долинська, М. В. Левченко, С. Д. Максименко, О. І. Мешко, В. О. Моляко, О. Г. Мороз, О. І. Пенькова, Н. А. Побірченко, М. В. Савчин ін.).

Особистість через індивідуальність активно впливає на нормативні вимоги до діяльності, надає їм індивідуально творчого, унікального характеру. І лише у разі досягнення єдності професійно необхідних якостей особистості і діяльності фахівця можна говорити про явище професіоналізму діяльності.

Отже, цільовим завданням взаємозумовленості єдності особистості і діяльності служить ідентифікація особистості з професією, з її діяльністю. Іншими словами, професійно зумовлені особистісні якості і властивості, набуті в процесі діяльності, починають виявлятися і в усіх інших сферах її життєдіяльності, визначаючи її ставлення до дійсності.

Важливо ще раз підкреслити, що цей процес є двостороннім: наявні риси, якості, стани, що розвиваються, властивості особистості визначають вибір професії, сприяють формуванню професіоналізму особистості і діяльності. Вибрана ж і здійснювана професійна діяльність, у свою чергу, впливає на саму особистість, особливості її розвитку.

Отже, взаємообумовленість особистості і діяльності, їх єдність, взаємозалежність – саме це дозволяє говорити про потенційний розвиток особистості психолога як суб'єкта діяльності, і про діяльність, яка сприяє професійно-особистісному розвитку цього суб'єкта.

По мірі професіоналізації особистості співвідношення між зовнішньою дією і *самоорганізацією* в професійному становленні змінюється у бік *активності* самої особистості. Створення оптимальних зовнішніх передумов посилює внутрішні передумови *активності особистості*, підвищуючи її суб'єктність, рефлексивність, креативність, що обумовлює її професійний розвиток.

**Метою статті:** є обґрунтування умов розвитку самостійності майбутнього фахівця.

**Виклад основного матеріалу.** Система підготовки фахівців, що склалася, напрацювала досить багатий досвід їх підготовки у різних галузях, орієнтована, передусім, на інформативність студента, тоді як педагогічний процес у ВНЗ покликаний передусім розвивати уміння і навички пізнання та самопізнання, спілкування, діяльності і конструктивної взаємодії. Усе це надзвичайно актуально в контексті розвитку самостійності як найважливішої особистісної та професійної якості майбутнього фахівця. Важлива не стільки сума знань, їх кількісна характеристика, скільки якість знань, уміння використати їх в практичній професійній діяльності.

Орієнтація ЗВО на підготовку «фахівців-споглядачів» призвела до того, що майбутні спеціалісти, маючи достатні теоретичні знання, не здатні, в той же час орієнтуватися в соціальному оточенні, виявляти проблеми у професійному середовищі та своєчасно вирішувати їх. Тобто, завданнями професійної підготовки майбутнього фахівця мають стати систематизація знань, розширення професійного інформативного поля, розвиток дослідницької спрямованості особистості майбутнього фахівця, практико-орієнтований характер діяльності.

У контексті нашого дослідження доцільно опиратися на особистісний підхід до трактування психологічної підготовки і визначити останню як психічну налаштованість фахівця на професійну діяльність, на професійну взаємодію з об'єктом роботи; як певний стан психічних функцій особистості, який забезпечує високий рівень досягнень при виконанні професійної діяльності. При цьому розвиток самостійності майбутнього фахівця розглядаємо через змістове наповнення професійної підготовки та професійних функцій майбутнього фахівця, що формуються у процесі освітньо-професійної діяльності.

Включення в педагогічний процес у вищій школі розроблених розвивальних і суб'єктно орієнтованих технологій дозволяє зовнішню дію здійснювати цілеспрямовано і ефективно, формуючи і розвиваючи як особистість у цілому, так і її самостійність. У цьому випадку педагогічний процес обертає свою спрямованість безпосередньо до особистості, як суб'єкта професійної діяльності, розвиваючи її, забезпечуючи перспективність і постійне удосконалення [3].

Загальнотеоретичною основою у руслі нашого дослідження є також нові наукові підходи у рамках яких застосовуються емоційно-фокусовані техніки роботи з клієнтом. Одним із таких підходів є підхід Джефрі Янга [8], який розробив модель, яку назвав схема-терапією. Під схемою Дж. Янг розумів комплекс ригідних емоційних уявлень про себе і про реальність, які сформувалися у ранньому дитинстві і оживають у стресовій ситуації. Відчуття самотності, ізоляції, власної дефектності, страху насилля і т.д., в які провалюється пацієнт у стресі і які неадекватні теперішній ситуації. Вони відображають переживання травмованої "внутрішньої дитини", яка дивиться на життя через лінзи цих дисфункційних схем.

Поступово, по мірі свого розвитку, схема-терапія усе більше зсувалась від роботи зі схемами до роботи з частинами особистості пацієнта. У схема-терапії їх називають режимами. Фактично на сьогоднішній день схема-терапія – *це когнітивна версія роботи з частинами Я.*

## Ранні дезадаптивні схеми

Категорія схем	Схеми
Роз'єднаність і відкидання	Покинутість/нестабільність Недовіра/насильство Емоційна депривація Дефектність/сором Соціальна ізоляція/відчуження
<i>Порушення особистісної автономії і невизнання досягнень</i>	<i>Залежність/некомпетентність</i> <i>Фізичні ушкодження, або хвороби</i> <i>Злиття з іншими/нерозвинене Я</i> <i>Орієнтація на невдачу</i>
<i>Порушені межі</i>	<i>Володіння особливими правами/грандіозність</i> <i>Нестача самоконтролю/самодисципліни</i>
Спрямованість на інших	Підпорядкування Самопожертва Пошук схвалення
Надмірний контроль і придушення	Негативність/песимізм Придушення емоцій Завищені вимоги до себе Каральність

Зазначена категорія схем має у своїй основі порушення прив'язаності. Усі схеми цієї групи тим чи іншим чином пов'язані із переживанням дефіциту безпеки і надійності у міжособистісних стосунках.

У контексті нашого дослідження на цікавить категорія схем, яка стосується порушення особистісної автономії і невизнання досягнень. У даній категорії першочергове значення мають проблеми пов'язані із підтримкою особистісної автономії визнання власних досягнень. Клієнти із цими схемами сприймають себе як залежних і незахищених та страждають від власної нерішучості. Вони бояться, що автономні рішення нанесуть шкоду стосункам із значимими людьми, і не очікують нічого окрім невдач, у ситуаціях серйозного вибору.

Схема *злиття з іншими/нерозвинене Я* є характерною для осіб у яких слабке відчуття *власної ідентичності*. Вони практично не здатні приймати рішення, які стосуються їх повсякденного життя, без підтримки і схвалення інших людей, у більшості випадків матері. Не можуть

сформувати власної думки без участі значимої для них людини. У найскладніших випадках вони не відчують себе окремою особистістю. Клієнти зі схемою злиття можуть мати розумові здібності, але це не допомагає їм розпізнавати власні відчуття і приймати незалежні рішення. Часто такі люди не відчують страждань у зв'язку зі своєю схемою, оскільки стосунки злиття не переживаються ними як негативні. Однак порушення автономії і соціального функціонування можуть призводити до фрустрації партнерів, які вступають у взаємодію з людьми із зазначеною вище схемою. Ця схема часто супроводжується obsесивно-компульсивною симптоматикою.

Як бачимо нові напрямки у психотерапії продовжують ідею про самоідентичність як ознаку здорової особистості.

У руслі нашого дослідження важливими також є акмеологічні підходи. Предметом акмеології є закономірності саморозвитку особистості, чинники досягнення вершин професіоналізму, стимулів самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення [5].

Теоретичні та практичні розробки в галузі акмеології представлені у працях О.С. Анісімова, І. Д. Багаєва, О. О. Бодальова, А. О. Деркача, В.Г. Зазикіна, А.К. Маркової, О.П. Ситнікова, О.А. Яблокової та ін. Дослідники підкреслюють зв'язок акмеології з іншими науками – психологією, педагогікою, соціологією, медициною і ін.

О. О. Бодальов визначає акмеологію, говорячи про її широке розуміння, таким чином: «Акмеологія всебічно висвітлює особливості найважливіших етапів, які проходить особистість у своєму розвитку, – східці зрілості» [2]. Головними завданнями акмеології є розробка методів і технологій, що дають змогу особистості, суб'єкту діяльності досягти вершин майстерності в професійній діяльності: виявлення чинників і умов, які сприяють чи перешкоджають досягненню вершин професіоналізму.

При цьому Н.В. Кузьміна, розглядає категорію «чинник» як об'єктивну причину, що обумовлює саморух індивідуальності до вершин професійної діяльності, до високих досягнень. Вона виділяє об'єктивні і суб'єктивні чинники, що впливають на розвиток професіоналізму особистості і діяльності. До об'єктивних чинників автор відносить якість отриманого виховання і освіти, професійне середовище навчального закладу і виробництва (установи), соціально-економічні умови життя і діяльності, ставлення суспільства до професії, імідж і статус професії тощо. До суб'єктивних: тип спрямованості як властивість особистості; рівень здібностей; компетентність [4].

Акмеологічні умови по відношенню до суб'єкта діяльності носять об'єктивний характер, тоді як значна кількість акмеологічних чинників суб'єктивні, з точки зору В.Г. Зазикіна (В.Г. Зазикіна, А.П. Чернишов, 1993)

Тієї ж позиції дотримуються (А.О. Деркач і Н.В. Кузьміна, 1993), підкреслюючи, що чинники і умови виступають як такі, що або сприяють, або перешкоджають досягненню вершин професіоналізму [4].

Ми поділяємо позицію дослідників, які вважають, що основними складовими вдосконалення професіоналізму виступають умови, такі як:

- особистісна і професійна спрямованість (світогляд, потреби, інтереси, орієнтації, схильності, здібності, якості особистості, стиль діяльності та ін.);
- володіння знаннями інформаційно-теоретичного і прикладного характеру;
- професійно-технологічний компонент, уміння і навички, які сприяють успішному виконанню діяльності.

Акмеологічний підхід припускає розвиток активності особистості, тобто здатність свідомо впливати на оточуючу дійсність, змінювати її у своїх цілях, а також змінювати у своїх цілях самого себе [4].

Професіоналізм розуміється як високий стандарт професійної діяльності, який виражається, передусім, в стабільності та результативності діяльності, і пов'язаний з індивідуальним стилем діяльності. Він виявляється в пошуку і знаходженні психологічних ресурсів особистості, що забезпечують її рух до досягнення найвищих результатів в професійній діяльності.

У реалізації механізмів «акме» важливими є наступні принципи: цілісність, єдність особистості і діяльності, безперервність і взаємообумовленість їх розвитку, *активність* особистості в цьому процесі. Супутнім механізмом активності особистості, виступає індивідуально творча домінанта в досягненні професіоналізму.

Тенденція гуманістичної спрямованості обґрунтована пошуком принципово нових підходів до підготовки майбутнього фахівця, заснованих на гуманізації усієї системи освіти в цілому.

На відміну від пануючого технократичного підходу, сьогодні як ніколи актуальна «гуманістична парадигма» освіти (В.В. Волошина, 2014), сутність якої визначається самою гуманістичною природою діяльності фахівця, в центрі якої знаходиться особистість, як найвища цінність. Саме тенденція гуманістичної спрямованості вищої освіти містить у собі логіку переходу від технократичної до антропологічної її парадигми, ця тенденція

розкриває залежність процесу підготовки майбутнього фахівця від предмета, що вивчається, до особистості студента, орієнтації на особистісний компонент підготовки [3].

Гуманізація вищої освіти передбачає, передусім, суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості, готового на професійному рівні реалізовувати на практиці сучасні технології професійної діяльності.

У пропонованій нами технології розвитку самостійності як системної якості особистості майбутнього фахівця в цілісній системі професійної освіти принцип *суб'єктного розвитку і саморозвитку особистості* є базовим. Розроблені і апробовані особистісно-розвивальні, суб'єктно-орієнтовані технології в реальному процесі професійної діяльності фахівця передбачають разом із сприятливим становленням професійно важливих якостей особистості, оволодіння кожним студентом системними знаннями про закономірні зв'язки людини з природою, державою, про процеси становлення особистості в реальному соціокультурному і освітньому просторі, розвиток творчого потенціалу кожного майбутнього фахівця, формування *внутрішньої установки на самоосвіту, самовиховання і саморозвиток*. Одним із можливих варіантів реалізації цього принципу є самостійна творча діяльність фахівця у процесі проходження практики. Вона дає змогу студентам відчувати себе дійсно суб'єктами свого професійного становлення та суб'єктами професійної діяльності.

У цьому ключі доречним буде звернутися до психологічного трактування особистості як системної якості індивіда видатного українського вченого Г.О. Балла. Автор зазначає, що бажано не обмежуватися фіксацією головної функції особистості (забезпечення здатності індивіда бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури), а й *з'ясовувати засоби такого забезпечення*. Тому будь-які властивості особи, які слугують засобами (або ресурсами) реалізації нею функцій суб'єкта культури (інакше кажучи, особистісних функцій), можна вважати компонентами особистості як системної якості особистості [1].

*Самостійна професійно-орієнтована діяльність* має відповідати трьом вимогам: по-перше, бути змістовно складною, але цікавою, такою, що вимагає інтелектуального і емоційного напруження; по-друге, самокерованою, тобто такою, що припускає різноманітні варіанти у способах досягнення результату; по-третє, характеризуватися прийняттям реально існуючих проблем і труднощів професійної підготовки. Реалізація цих вимог в процесі проходження практики виключає надмірну оцінку, дріб'язковий контроль, стимулює розвиток соціальної відповідальності і

творчої індивідуальності, перешкоджає появі пасивних установок, інтелектуального споживача, орієнтацію на готові зразки ідеальної професійної поведінки [1].

В сукупності засобів, що забезпечують ефективність розвитку самостійності майбутнього фахівця високоефективними є творчі завдання і ситуації моделювання, кейс-методи, проектна діяльність, тренінги, ділові і сюжетні і рольові ігри, що використовувалися в процесі аудиторних занять і під час практики, як інтеграційної форми перетворення знань в особистісні установки і конкретні навички самостійної роботи студента. Вказані форми діяльності розкривають інваріанти взаємовідносин і взаємодій із суб'єктами навчально-виховного процесу у ЗВО на різних рівнях: методичному, психолого-педагогічному, технологічному, організаційному.

Особливість запропонованої нами технології розвитку самостійності майбутнього фахівця полягає у відході від принципу максимального інформативного насичення в процесі засвоєння студентами механізмів оволодіння самостійним пошуком знань, трансформації їх в особистісні професійні установки, налаштованість на діалогічні взаємовідносини у професійній взаємодії та особистісної адаптації до професійної діяльності, тобто реалізація принципу пріоритету суб'єктивно-сміслового навчання в порівнянні з інформативним.

Протиріччя сучасної практики підготовки майбутнього фахівця, що спостерігалися, між індивідуальним творчим процесом професійного становлення фахівця і масово-репродуктивним характером його підготовки можливо зняти, якщо у процес навчання включити нетрадиційні форми професійно-практичної підготовки, що дають змогу студентам самостійно розробляти індивідуальну технологію своєї практичної діяльності, можливість моделювати її, тобто складати індивідуалізовану орієнтовну програму діяльності у напрямку професіоналізації.

Причини недоліків у розвитку самостійності майбутнього фахівця, ми вбачаємо у недостатній підготовленості самих викладачів до розвитку самостійності студентів, низький рівень мотивованості до підготовки спеціальних індивідуальних та групових завдань з розвитку самостійності та реалізації їх творчого потенціалу у процесі викладання навчальних дисциплін. Труднощі у розвитку самостійності майбутнього фахівця зумовлені ще й тим, що викладачі не розуміють сутності самих психологічних механізмів, які запускають процес розвитку самостійності, чинників, що детермінують розвиток вищезазначеної якості у майбутніх фахівців.

Відсутність у змісті навчальних предметів спеціальної психологічної

складової щодо розвитку самостійності як системної якості особистості. А також спеціально розроблених сучасних навчально-методичних посібників та тренінгових програм щодо розвитку самостійності, які б реалізували принципи послідовності, систематичності, діалектичності.

Гуманістична тенденція, будучи стратегічним напрямом підготовки майбутніх фахівців, передбачає звернення до суб'єктності студента, що надає йому демократичної спрямованості, позиціонує розвивальний характер практичної діяльності, реалізує творчий саморозвиток і самоосвіту особистості фахівця.

Ефективність розвитку самостійності залежить також від міри розвитку професійної свободи особистості, її психолого-педагогічної гнучкості, від розкриття її потенціалу в реальній практичній діяльності. Цю залежність можна назвати як тенденцію творчої самореалізації особистості у процесі професійної підготовки, тобто можливість розкриття творчого потенціалу, що надається в конкретній предметно-практичній діяльності, наприклад, в ході проходження практики, яка є можливістю самостійної діяльності під час навчання у ВНЗ.

Тенденція творчої самореалізації знаходить своє вираження в принципах, одним із яких є *принцип індивідуалізації і диференціації підготовки фахівців*. Реалізація цього принципу дає можливість студентам відчутти себе суб'єктом свого професійного становлення. У зв'язку з цим, самостійна професійно орієнтована діяльність має бути не лише змістовно складною і цікавою, такою, що вимагає інтелектуального і емоційного напруження, але і самокерованою, тобто такою, що розкриває індивідуальність кожного студента, способи досягнення проєктованого результату мають бути особистісно адаптовані і диференційовані залежно від умов їх застосування.

У зв'язку з цим, важливо не стільки організувати діяльність майбутнього фахівця, скільки вирішити завдання організації професійної практичної діяльності на основі знання її структури, видів, психологічних засобів, умов освоєння і ефективного функціонування, і з *позицій особистісного підходу* важливо пов'язати ці компоненти з конкретною особистістю студента: рівнем його знань, умінь, творчих здібностей та особливостей розвитку його мотиваційно-ціннісної і емоційно-вольової сфери, які виступають дієвими психологічними механізмами розвитку їх самостійності.

Процес розвитку самостійності як системної якості особистості може бути керованим, якщо він реалізується як технологічний процес, що відповідає вимогам діагностичності (вимірюваності), інтенсивності,

відтворюваності, соціально-ігрової контекстності, моделювання професійних ситуацій, поєднання дидактичних, комунікативних і особистісно-смыслових функцій, суб'єктивності і вибіркості, ролі творчої індивідуальності студента.

Розробляючи систему розвитку самостійності майбутнього фахівця, ми виходимо з того, що неприпустимим є протиставлення теоретичної і практичної підготовки фахівця. Теоретична підготовка включає не лише теорію, систему понять, тенденцій, протиріч, законів і закономірностей, але і їх глибокі взаємозв'язки і взаємозалежності, вивчення динаміки яких дозволяє формувати у студентів таку якість як системність. У процесі теоретичного пізнання здійснюється виділення реальних, дійсних елементів явища або процесу, що виступають в мисленні у формі певних понять. У цих внутрішніх процесах мислення виявляється творчість, передбачення, прогнозування, які безпосередньо відбиваються на практиці у вигляді умінь, тобто мислення студента набуває практичної спрямованості.

Розвиток суб'єктності майбутнього фахівця, що відбувається в процесі моделювання суб'єкт-суб'єктної взаємодії, є найважливішою умовою підготовки фахівців.

Застосовані психологічні технології створювали особливі умови, за яких студентам надавалася можливість самостійно формувати зразки професійної поведінки, адекватні особистісній позиції стосовно майбутньої професійної діяльності, орієнтації на неоднорідність, різноплановість причин та факторів, що передбачають реалізацію принципів успішності взаємодії (ситуативність, варіативність, адаптованість і доцільність). Це створює можливості особистісного самоврядування фахівця в конкретній діяльності, а також надає цьому процесу цілісності, динамізму, варіативності, послідовності, системності, гнучкості, альтернативності вибору методів і форм організації і змісту навчальної діяльності.

У основі рефлексивної технології знаходиться полісуб'єктний діалогічний підхід, що забезпечує пріоритет «суб'єкт-суб'єктних» стосунків у процесі підготовки до професійної діяльності. За такого підходу кардинально змінюється роль, методика викладання, поведінка викладача, який актуалізує, стимулює прагнення студентів до загального і професійного розвитку, сприяє просуванню їх до самостійного професійного і особистісного розвитку. Цей підхід припускає певну динаміку і послідовність: від максимальної допомоги викладача студентам до їх спочатку часткової, а потім повної самостійності в процесі їх

підготовки. Як показує дослідження, саме ця позиція забезпечує послідовне становлення і розвиток самостійності, професійно-особистісних змін та рефлексії.

Використання інтеграційної технології у процесі підготовки майбутніх фахівців сприяє формуванню професійної свідомості. Викладач створює умови, допомагає орієнтуватися у способах досягнення цілей, оцінюючи їх результати.

Ще однією умовою ефективності підготовки майбутніх фахівців є фіксація взаємозалежності глибини теоретичного усвідомлення психологічного явища і практичної готовності до реального втілення навичок самостійності у різних сферах життєдіяльності.

Складність виконання цієї умови полягає в інтегративності процесу накопичення знань і трансформації їх в конкретні практичні уміння і навички. Тут має бути передбачена різноманітність форм навчальної роботи: лекції, лекції-бесіди, семінари з окремих загальнотеоретичних проблем, практичні заняття, заняття-тренінги, що дають змогу моделювати певні ситуації, заняття - ділові ігри, заняття-рефлексії. Крім того, необхідно забезпечити єдність і цілісність усіх ланок системи підготовки фахівців: теоретичної та практичної підготовки, реальної практичної діяльності у професійному середовищі, активізувати позицію студента в процесі освоєння професійної діяльності через розвиток самостійності.

У професійному становленні майбутнього фахівця найважливіше місце займає взаємодія із професійним середовищем, оскільки дає змогу реалізувати та освоїти техніку професійної поведінки, глибоко проникнути в технологію процесу майбутньої професійної діяльності, опанувати навички вибору змісту взаємовпливів із фахівцями різних галузей чи окремими підрозділами. Значний потенціал у розвитку самостійності має процес проходження практики, який залежить від двох найважливіших показників: від рівня розвиненості самостійності як особистісної якості студента, від забезпечення методичною допомогою в період безпосередньої роботи у професійному середовищі та можливість безпосередньо контактувати із наставниками.

Наступною умовою результативності розвитку самостійності майбутнього фахівця є психологічно доцільне поєднання індивідуальних і групових форм взаємодії. Особистісно і суб'єктно-орієнтовані технології реалізують цей принцип у поєднанні з ще одним значимим принципом реалізації в практичній діяльності особливостей успішності міжпрофесійної взаємодії: ситуативній, варіативній і особистісній, професійній і психологічно обґрунтованій доцільності форм і методів.

Формування умінь майбутнього фахівця обирати форму або метод розвитку самостійності, необхідно якомога точніше спроектувати їх на реальну ситуацію професійної діяльності, використовуючи варіативну їх реалізацію, а також адаптувавши їх до певного контексту і на себе, що є запорукою результативності майбутньої професійної діяльності.

**Висновки.** Отже, навички самостійної діяльності формуються за умови змістовно насиченої, у міру складної, але цікавої навчально-пізнавальної задачі, яка вимагає постійного інтелектуального і емоційного напруження, а, по-друге, самокерованою, такою, що припускає різноманітні варіанти та способи досягнення результату. Дотримання цих умов виключає дріб'язкову опіку і постійний зовнішній контроль, що нівелює індивідуальність, знижуючи рівень соціальної відповідальності особистості і сприяє розвитку навичок самостійності.

У контексті ж особистісної самостійності важливими є навички самопізнання та самоспостереження, які дають змогу відрефлексувати досвід суб'єктної активності, можливості впливу на розвиток окремих якостей особистості, які визначають рівень самостійності. Можливості впливу не лише на зовнішні чинники, які перешкоджають розвитку самостійності майбутнього фахівця, а й передусім вплив на свої внутрішні складові, які виступають внутрішніми психологічними механізмами, що забезпечують процес особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення.

#### Література

1. Балл Г.О. Раціогуманістична орієнтація в методології людинознавства. / Г.О. Балл К.: Видавництво ПП «СКД», 2017. – 204 с.
2. Бодалёв А. А. Предмет акмеологии: о связи развития индивидуальности человека и его акме / А. А. Бодалёв // Основы общей и прикладной акмеологии. – М., 1994. – 124 с. 6. Волков И. П. Очерки спортивной акмеологии / И. П. Волков. – СПб. : БПА, 1998. – 126 с.
3. Волошина В.В. Специфіка прояву губристичної мотивації в процесі підготовки майбутнього психолога // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Збір. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. - № 2(47). – 270 с. – С. 161–168.
4. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 144 с.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. Просвещение, 1990. – 192 с.
6. Bandura A. Self-efficacy: the exercise of control / A. Bandura. – N.4. : W.H. Freeman & Co, 1997. – 604 p. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory / A. Bandura. – Prentice-Hall, 1986. – 617 p.
7. Deci E. The dynamics of self-determination in personality and development / E. Deci, R. Ryan . – EdR. Sch Water. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1986.

8. Jeffrey E. Young, Janet S. Klosko, Marjorie E. Weishaar Schema therapy: A practitioner's guide. / E. Young Jeffrey, S. Janet, E. Marjorie - 1995.

### **Literatura**

1. Ball H.O. Ratsiohumanistychna oriantatsiia v metodolohii liudynoznavstva. / H.O. Ball K.: Vydavnytstvo PP «SKD», 2017. – 204 s.
2. Bodalëv A. A. Predmet akmeolohyy: o svyazy razvytyia yndyvydualnosti cheloveka y eho akme / A. A. Bodalëv // Osnovy obshchei y prykladnoi akmeolohyy. – M., 1994. – 124 s.
6. Volkov Y. P. Ocherky sportyvnoi akmeolohyy / Y. P. Volkov. – SPb. : BPA, 1998. – 126 s.
3. Voloshyna V.V. Spetsyfika proiavu hubrystychnoi motyvatsii v protsesi pidhotovky maibutnoho psykholoha // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii № 12. Psykholohichni nauky: Zbir. nauk. prats. – K.: NPU imeni M.P. Drahomanova, 2015. - № 2(47). – 270 s. – S. 161–168.
4. Kuzmyna N. V. Akmeolohycheskaia teoryia povysheniya kachestva podhotovky spetsyalystov obrazovaniya / N. V. Kuzmyna. – M. : Yssledovatel'skyi tsentr problem kachestva podhotovky spetsyalystov, 2001. – 144 s.
5. Markova A.K. Formyrovanye motyvatsyy ucheniya / A.K. Markova, T.A. Matys, A.B. Orlov. – M. Prosveshchene, 1990. – 192 s.
6. Bandura A. Self-efficacy: the exercise of control / A. Bandura. – N.4. : W.H. Freeman & Co, 1997. – 604 r. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory / A. Bandura. – Prentice-Hall, 1986. – 617 p.
7. Deci E. The dynamics of self-determination in personality and development / E. Deci, R. Ryan. – EdR. Sch Water. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 1986.
8. Jeffrey E. Young, Janet S. Klosko, Marjorie E. Weishaar Schema therapy: A practitioners guide. / E. Young Jeffrey, S. Janet, E. Marjorie - 1995.

### ***Павлюк Мария***

#### **Психологические условия развития самостоятельности будущего специалиста**

В статье раскрыты возможности применения потенциала научных подходов в реализации целенаправленных воздействий на процесс становления самостоятельности, охарактеризованы психологические условия, которые определяют стратегию развития самостоятельности как системного качества личности будущего специалиста.

Рассмотрены методологические подходы среди которых акмеологический подход, который отражает закономерности саморазвития личности, факторы достижения вершин профессионализма, стимулов самовоспитания, самообразования, самосовершенствования, обеспечивают развитие отдельных компонентов самостоятельности. Отмечается, что в процессе реализации механизмов «акме» важны следующие принципы: целостность, единство личности и деятельности, непрерывность и взаимообусловленность их развития, активность личности.

Установлено, что процесс развития самостоятельности как системного качества личности может быть управляемым, если он реализуется как технологический процесс, соответствующий требованиям диагностичности, интенсивности, воспроизводимости, социально-игровой контекстности, моделирование профессиональных ситуаций, сочетание дидактических, коммуникативных и личностно-смысловых функций, субъективности и избирательности, роли творческой индивидуальности студента.

Утверждается, что ключевой в развитии самостоятельности является самодетерминация, которая означает чувство свободы по отношению как к силам внешнего окружения, так и к внутренним сил личности. Самодетерминация обеспечивает

возможности осуществлять выборы, чувствовать себя, а не стимулы, или какие-то другие силы, которые могут выступать детерминантами ее самостоятельного поведения.

**Ключевые слова:** *самостоятельность, акмеологизация, технологизация, само детерминация.*

*Pavliuk Maria*

**Psychological conditions of development of autonomy of future of specialist**

The article describes the possibilities of using the potential of scientific approaches in the implementation of purposeful influences on the process of establishing independence, describes the psychological conditions that determine the strategy of the development of autonomy as the systemic quality of the personality of the future specialist.

The methodological approaches are considered, among which the acmeological approach, which reflects the patterns of self-development of the individual, the factors of achievement of the vertices of professionalism, self-education incentives, self-education, self-improvement, ensuring the development of separate components of independence. It is noted that in the process of implementing the mechanisms of "acme" the following principles are important: integrity, unity of personality and activity, continuity and interdependence of their development, activity of the individual.

It is revealed that the process of development of autonomy as a systemic personality quality can be controlled if it is implemented as a technological process that meets the requirements of diagnostic, intensity, reproducibility, social-game contexts, modeling of professional situations, the combination of didactic, communicative and personality-semantic functions, subjectivity and selectivity, the role of the student's creative individuality.

It is argued that self-determination is the key to the development of self-determination, which means a sense of freedom in relation to both the forces of the external environment and the internal forces of the individual. Self-determination provides opportunities for elections, feelings, not incentives, or any other forces that may act as determinants of their independent behavior.

**Key words:** *autonomy, acmeologization, technology, determination.*